

БІБЛІОТЕКА „ДОБРА КНИЖКА“

двомісячник — I. рік — I. число

СЕЛМА ЛЯГЕРЛЕФ

ХУСТИНА ВЕРОНІКИ

ЛЬВІВ — — Р. Б. 1930

Porto opłacone ryczałtem

ІНТЕРЕС — ПРИЄМНІСТЬ — КУЛЬТУРНІСТЬ
кажуть Вам вступити в члени кооперативи

Видавничий Інститут „ДОБРА КНИЖКА“ Львів, Содова 4.

бо кожний член сеї кооперативи:
причинюється до католицького пресового апо-
столяства на наших землях,
читанням видань сеї кооперативи образує
й морально розвиває себе та любо проводить віль-
ний час,

дістає всі видання власні кооперативи за по-
ловину ціни, може отже на тім іще й добрий гріш
заробити!

Щоби стати членом кооперативи „Добра Книж-
ка“ треба: 1) прислати 25 зол. на уділ (можна сей
уділ сплячувати місячними ратами по 5 зол.), 2)
прислати 5 зол. вписового, 3) виповнити і прислати
заяву вступлення в члени кооперативи (друковану
заяву до підпису висилає „Добра Книжка“ даром)
все те на адресу:

„Добра Книжка“, Львів—Lwów, skr. p. 11.

Нехай не буде доброго українця-християнина,
котрий не бувби членом кооперативи „Добра
Книжка!“

Видання в. і. „Добра Книжка“ такі:

ІСТОРИЧНІ ПОВІСТІ:

(по 4 зол. за том, для членів тільки по 2 зол.)

Будзиновський: Пригоди Запорожських
скитальців — (190 стор.)

Волес: Бен Гур (190 стор. + 4 ілюстр)

Дежеліч: Софію вибрав (232 стор.).

Лещук: Криваві сліди (164 стор.).

Лотоцький А.: За волю Ірляндії (160 ст.).

„   „   Кужіль і меч (170 стор.).

„   „   Лицар в чорнім оксамиті
(208 стор.).

ЦІКАВІ ПРИГОДИ 8-9

СЕЛЬМА ЛЯГЕРЛЕФ

Хустина Вероніки

„ДОБРА КНИЖКА“ — 117. ВИПУСК

Л Ъ В І В — — Р. Б. 1930.

Цікаві Пригоди

містять цікаві, сензаційні оповідання наших і чужих авторів. Кождий випуск коштує 50 грошів.

Досі вийшли:

- 1) *Дж. К. Честертен*: Знак зломаного меча-детективні оповідання.
- 2) *М. Е. дельє Граціє*: Два вороги—опов. про вічного жида.
- 3) *Б. Поляннич*: Перша ніч — з пригод тайної організації.
- 4) *В. Матісен*: Зачарований годинник — опов. з циклю „історії про мерців“.
- 5) *Б. Гомзин*: Прокляті часи — пригоди у більшовиків.
- 6) *С. Ляберлеф*: Різдвяні рожі — опов. про давні легендарні часи
- 7) *А. Курдидик*: Ясні вогні — оповідання з часів 1918-20 рр.
- 8-9) *С. Ляберлеф*: Хустина Вероніки — легенда.

Інші оповідання в друку.

Замовляти через кооперативу:

Видавничий Інститут
„Д О Б Р А К Н И Ж К А“
Львів, почт. скр. 11.

Цей книжки печатано 2000 примірників у печатні „Поспішній“ — Львів, ул. Хорущини ч. 23, тел.77-84.

Діялося це за останніх років царювання імператора Тиберія. В той час в убогій хатині у сабінських горах осів бідний винникар з жінкою. Чужинці були захожі і мешкали відокремлено на самоті, та й ніхто не запускався до їхньої господи в гостину. Та одного ранку, як винникар відчинив хату, побачив на порозі жінку, що присіла під стіною. Була одягнена в просту сіру накидку, з вигляду дуже убога. І вона видалася винникареві такою бідною, що мимоволі прийшли йому на думку богині, які після переказу перекидалися в жебрачок, щоб зійти між людей.

„Приятелю!“ промовила жінка до робітника, „не дивуйся, що я нині ночувала на твоєму порозі. Мої родичі мешкали в тій хаті, тут я і побачила перший раз світло денне перед 90 роками. Думала я, що побачу її тепер уже самітною, пустою, і не знала, що тут живуть іще люди“.

„Мене не дивує твоя гадка, що ця хатина могла опустіти серед диких самітних скель“, промовив винникар. „Але ми, обоє з жінкою, захожі чужинці не могли найти ліпшого приюту. Але ти

певно змучена дорогою і голодна. Хоч яка непривітна наша хатина, та все таки може найдеш приют перед вовками сабінських гір. Зайди до нас; відпочинеш, покріпишся козячим молоком і кусником хліба“.

Жінка усміхнулася жалісно на його слова, але вираз журби, суму не покидав її лиця ні на хвилину. „Тут я прожила цілий свій молодий вік“, промовила вона. „Я ще й досі не забула, як виганяється вовка із глухої печери“.

І вона дійсно глянула таким бистрим, сильним зором, що робітник ні на хвилину не сумнівався в її силу, мимо того, що стара вже була.

І він знову став її просити зайти до хати. Стара ввійшла до середини. Всі разом засіли до обіду. Та хоч як старенька на позір раділа тим запросинам, чоловіка й жінки не покидала думка: Звідки вона, ця бідна старенька? Певно вона пирувала радше із срібного начиння, а вже цілком не доводилося їй пити козячого молока з простої, звичайної миски.

Раз у раз розглядалася вона зпоза стола кругом себе, немов хотіла розпізнати наскрізь мале нутро хатини. Необхідна обстановка хати першої потреби, з голими глиняними стінами, з битою дахівкою пригадалися їй в пам'яті. Вона навіть показувала господарям сліди оленів і собак на стінах, які

рисував на ній батько на забаву дітям. А на завішеній полиці вона навіть помітила черепки глиняної посудини, до якої колись доїла молоко.

Та чоловік з жінкою думали про що інше: можливо правда воно, що ця старенька зросла тут у цій хатині, але в житті вона певно не займалася плеканням кіз і робленням масла та сира.

Вони помітили, що старенька часто відбігала думками від їхнього середовища, а коли знову приходила до себе, важко, тяженько зітхала.

Накінець вони скінчили обідати. Старенька подякувала їм за гостину і пустилася до виходу.

І тоді вона видалася винникареві такою бідною, опущеною, що він мимоволі кликнув: „О, ви здається не думали покидати цієї хатини, заблукавши до неї вчора нічкою. Як що ви справді такі бідні, немічні, як на зверх виглядаєте, то будь ласка, лишайтесь у нас, доживайте тут свого віку. І ви певно беретеся покидати оце жилище тому, що ми з жінкою тут розгосподарилися?“

Старенька не крилася з тим, що він вгадав її заміри. „Алеж“, промовила вона, „ця хатина такаж сама моя власність, як і ваша. Нє в праві я виганяти вас звідтіля“.

„Але це хата ваших родичів“, відповів винникар, „і тому у вас більше

права до неї. Ми молоді, ви старенькі. Лишіться тут жити, а ми вже помандруємо собі дальше „в двійку, та скорше дамо собі раду“.

Стара не мало зчудувалася такою його бесідою. Вона повернулася від порога і довго ціпким зором гляділа на винникаря, немов не розуміла гаразд його мови.

А молода жінка перебила їм.

„Коли мені вільно докинути слово“, сказала вона чоловікові, „то чи не ліпше булоби спитати цеї бабуні, може вона схоче прийняти нас до себе як діток своїх. Миж осталиби при ній, плекали її і доглядали. Якаж користь справді їй із цеї хатини, коли вона осталаби тут сама одинока, безпорадна? Ніяковож їй оставатися тут серед пустині. Та й з чого житиме? Покинути її тут саму, без помочі, це все одно, що засудити її на певну смерть“.

Тут старенька підійшла близько до молодої пари і довго мовчазно на неї гляділа. „Що ви таке говорите?“, промовила вона. „Чого ви милосердитеся наді мною? Яж чужа для вас“.

А молода жінка їй на це відповіла: „Це тому, що й ми колись зазнали великого милосердя“.

II.

Старенька зажила в хаті винникаря у дружній згоді з молодою парою.

Та все таки ніколи не згадувала їм, звідки прийшла, а молоді й не мали відваги її про це питати.

Але одного вечера, вже по скінченій цілодnevній праці, коли всі троє сиділи при вечері, помітили на доріжці, що вела попри хату, сторонного якогось чоловіка.

Це був високий, сильний мущина з дужими плечима. Споглядав острим таємним зором кругом себе. Чоло у його було високе понад очними яминами, в кутиках уст чаїлася гіркота й погорда. Йшов скорим, прямим кроком.

Чоловік цей одягнений був у просте, звичайне одіння, а винникар, глянувши на нього, мимоволі подумав собі: Це старий легіонер, що от саме покинув службу у війську і тепер вертає домів.

Подорожні і невдовзі порівнявся з господою, а підступаючи до сидячих при столі, нерішуче мовчав. Винникар відложив ложку, питаючи: „Ви певно заблудили, чужинче, коли зайшли аж у цю глуху сторону? Звідси, правду кажучи, доволі тяжко найти посторонньому чоловікови добру дорогу“.

Подорожний підійшов ближче. „Це справді так, як ви кажете“, промовив він, „я заблудив, і не знаю, куди мені завернути на правдиву дорогу. Якщо ласка ваша, то дозвольте відпочати оттут і покажіть дорогу, куди мені йти,

до найближчої посілости, яка має припасти мені на власність“.

Так розмовляючи, він присівся на одному з каменів, що лежали біля хати. Молода жінка запросила його вечеряти, але він подякував усмішкою. Більше його цікавила балачка. Він став розпитувати молодих, як вони живуть, як працюють, а вони відповідали йому спокійно, весело, без вагання.

А винникар навпаки став і собі розпитувати подорожного: „Бачите самі, як ми відлюдно, самотно живемо. Вже більше як рік тому назад буде, як з пастухами й винникарями в останнє розмовляв. Ви певно йдете з якого військового табору, то й розкажіть нам дещо про Рим і про цісаря“.

Ще не встиг він вимовити своїх слів, як молодиця помітила, що бабуня старалася потайки кивнути остерігаюче пальцем чоловікові, щоби він не затягався в небезпечну розмову.

Але подорожний став привітно йому відповідати: „Бачу, що ти мене вважаєш легіонером і не помиляєшся, хоч я вже давно вийшов з цісарської служби. Під царюванням Тиберія нема багато воякам діла. А він колись був славним, добрим вождом. Це був час його поведження. Тепер він виключно зайнятий боротьбою з заговірниками. В Римі загально тепер про це говорять, що Тиберій казав недавно згладити

зі світа сенатора Тита на основі тільки неясного підозріння.

„Бідний цісар, він не знає, що сам робить“, кликнула молода, жінка. Вона заломила руки і жалібно похитала головою.

„Ви справді правду кажете“, промовив подорожний з таємною, скритою усмішкою.

„Тиберій знає, що його всі ненавидять і це його жене до божевілля“.

„Шо ви кажете?“, промовила жінка, „Чогож нам його ненавидіти. Мені жаль тільки, що він не такий великий цісар, як був, передше“.

„Ви помиляєтеся“, промовив подорожний. „Усі ненавидять Тиберія, гордять ним. Та й чогожби їм цього не робити? Він страшний, безпощадний тиран. А в Римі загально про це говорять, що Тиберій невдовзі ще гірший стане“.

„А щож таке сталося, що натякалоб на ще більшу його жорстокість“, спитав чоловік.

Молодиця знову помітила, що старенька намагається потайки перестерегти його, щоб не забалакувався.

Подорожний відповідав, залюбки, та одночасно дивна якась усмішка закралася на його уста.

„Ви певно чули, що Тиберій досі у своєму оточенні мав одного, одинокого приятеля, котрому все завіряв і говорив правду. Всі решта на його

дворі, це тільки двораки, що величають його добрі і корисні заміри, так само як лихі і невдачні. Та був на дворі Тиберія одна людина, що не боялася сказати цісареві правди в очі. Відважніша вона від всіх сенаторів і вождів, Це няня цісаря, Фавстина“.

„Так, я чув про неї“, промовив робітник. „Говорять про це, що цісар високо цинив її і поважав“.

„Так, Тиберій умів цинити її вірність і опіку. Цю бідну селянку з якоїсь забутої хатини в сабінських горах він шанував як рідну маму. Коли мешкав в Римі, держав її коли себе на Палятині, щоби відчути її приявтність. І ні одній римській бабуні так добре не велося, як тій старенькій. Несли її вулицями в лектиці у цісарській пишній одежі. Вона й товаришила цісареві в подорожах до Капреї. Там він казав їй збудувати величезну палату із цінними знаряддми і з усею службою“.

„Там добре вона себе почувала“ промовив винникар.

Він на добре розбалакавсь з незнайомим. Молодиця сиділа цілий час мовчки і помітила дивну перемену настрою у бабуні. Від коли почалася розмова, вона ні словечком її не перервала. Лагідна, привітна усмішка десь щезла з її лица. Вона відсунула від себе миску і упертим, зціпенілим зором вдивлялася перед себе, ціла із скаменілим лицем.

„Така була воля цісаря, щоби вона жила щасливо“, промовив подорожний. „А про те, мимо тих всіх добродійств, вона таки покинула цісаря“.

Бабуня ціла здригнулася на ті слова, а молода, легко притуливши свою руку до її рамени, стала говорити: „А я все таки не вірю, щоби стара Фавстина була така щаслива на королівському дворі, як ви це говорите. Я певна в цьому що Тиберій любив її як рідну маму. Уявляю собі, яка вона горда мусіла бути на його молодечі, буйні літа і як важко було їй покидати його на старість. Вона певно остерігала його щодня. І для неї страшно було просити все дарма. Вкінці, вона вже не в силі була стерпіти його страшного упадку“.

Подорожний зніяковів трохи, чуючи такі слова. Але молода жінка не помітила цього. Вона говорила, спустивши очі, тихо і ласкаво.

„Може ви й правду кажете про бабуню“, відповів він. „Фавстина дійсно не була щаслива на цісарському дворі. Але ж дивне воно, що саме покинула цісаря на старости літ, коли вже більшу половину віку перебула коло него.“

„Що ви кажете?“, крикнув чоловік. „Стара Фавстина покинула цісаря?“

„Вона висмикнулася потайки з його палати в Капреях і від тоді і слід за нею загув“, промовив подорожний. „Така пішла бідна від него, як прийшла була.“

Нічого не взяла зі собою із своїх багатих скарбів“.

„І цар досі не знає, де вона поділася?“ запитала молода жінка.

„Ні, не знає про це. Він і досі повірити не хоче, що вона його справді покинула, бо раз сказав їй, що вона його служниця за гроші, за заплату, як і багато інших. Він все таки надіявся, що вона добровільно до него поверне, бо ніхто так не знає опущеного царя як вона“.

„Я не знаю її“, промовила молода жінка, та здається мені, розумію, чому вона покинула царя. Бабуня зросла тут, в тих горах у скромності і чесноті і не дивниця, що затужила за ними. Певно не покидалаби царя, якби її не зневажив. І я розумію, що вона наприкінці свого віку захотіла подбати й за себе. Я як жінка гір не завагалабися так само цього вчинити. Досить чейже служити панові половину свого віку. Я на місці бабуні так само без вагання покинулаби розкішне життя на царському дворі, щоби спасти свою душу в чесноті і праведності, заки вона вибереться на вічну дорогу в засвіт“.

Подорожний глянув довгим, хмарним поглядом на жінку. „А ви не думаете про це, як важко проходиться тепер цареві коротати свій вік. Тепер нема вже людини, щоби його втихомирила, коли зневіра й ненависть до чоловіка

охопить його душу. Подумайте“, говорив він далі, сверлюючи своїм пронизливим поглядом очі молодої жінки, „подумайте, що на цілім світі нема тепер чоловіка, якогоби він не ненавидів і не проклинав“.

Підчас тих його слів гіркого розчарування бабуся притьмом встала зпоза стола, та молода немов не помічуючи того, заглянула бистро подорожному в очі і відповіла: „Тиберій знає, що Фавстина верне до него, коли він цього схоче. Та перш нехайже він знає, що старечі її очі не в силі довше глядіти на зневагу й ганьбу людського достоїнства“.

При тих словах вони всі стали з місць, а винникар з жінкою станули обоє перед бабунею, немов хотіли її оборонити перед мнимим нападом.

Подожний не сказав більше ні слова, але допитливим поглядом глядів на бабуню. Чи це твоє останнє слово? здавалося, питав він. Уста бабуні дріжали, але не виповіли ні слова.

„Якщо цісар любив свою стареньку слугу, то нехайже подбає про її відпочинок на старість“, промовила молода жінка.

Подорожний ще трохи зволікав, та врешті прояснилося його похнюплене лице. „Друзі мої“, промовив він, „щонебудь ви не говорилиби про Тиберія, а все в него залишиться одна знаменна риса: він вміє прощати. Скажу вам накінець одно тільки: Якщо коли ця бабуня заві-

талаби коли до цієї хатини, то прийміть її як слід! Цісарська ласка не мине вас за це“.

І він загорнувся у свій плащ і пустився в дорогу, звідки був прийшов.

III.

Після цієї пригоди винникар ніколи не розмовляв з жінкою про цісаря в привності бабуні. Дивувалися тільки, що старенька мала ще на стільки сили в собі, щоби покинути ті всі багатства й маєтки, до яких була привикла. А може вона ще верне до Тиберія? питали одно другого. Всеж таки вона його любить. Певно покинула його з тою надією в серці, що він таки навернеться, кине свої соромливі, ганьблячі вчинки.

„О ні, такий старий вже чоловік як цісар не буде годен розпочати нового життя“, говорив винникар. „Хтож його відвчить ненавидіти людей? Хто навчить його любити ближнього? Ледви чи хто успеє направити його із кривого шляху мести й жорстокости на дорогу любови й милосердя“.

„Ти знаєш, хто мігби це вчинити“, говорила йому жінка. „Часто мені приходить на думку, що їхня стріча недалеко. Та Божа дорога не наша дорога“.

А бабуня, здавалося, вже забула на своє давнє життя. Невдовзі молода жінка винникаря привела на світ дитину

і старенька так широко занялася її піклуванням, що, здається, забула на цілу свою журбу.

Що пів року вона звичайно одягалася в довгий, сірий плащ і мандрувала до Риму. І там не шукала нікого, а вже просто йшла на форум. Там ставала мовчки перед одною малою святинею, що стояла з боку на гарно прикрашеній площі

Святиня ця складалася властиво з одинокого великого лівтаря, що стояв під голим небом на мармуровому подвірю. Високо понад вівтар возносилася статуя богині щастя, Фортуни, а на її підніжжі статуя Тиберія. Кругом довкола подвіря, видніли будинки для жреців, комори з топливом і стайні для жертвенних звірят.

Фавстина ніколи не йшла далше, як до порога цієї святині, не виступала поза ту межу краму, до якої звичайно доходили богомольці, що молилися за щастя цісаря.

А коли бачила, що статуя богині й цісаря увінчані свіжими цвітами, що на жертвенику палав огонь, гурти побожних збиралися перед вівтарем і гимни жреців лунами кругом, вона вертала знову у свої гори.

Так, не питаючи нікого, знала вона, що Тиберій ще живе здоров і безпечний.

А коли третій раз із черги прибула до святині, несподівано зворушилася. Побачила храм пустий, опущений. Ні во-

гонь не палав перед статуєю, ні ніхто не молився. Кілька сухих вінців ледви висіло з одного боку вітваря і то було все, що лишилося із давньої величі святині. Пропали десь жреці, а статуя цісаря, ніким не стережена валялася розбита на долівці.

Бабуня звернулася до першого прохожого, що його стрінула з питанням, що те все значить. Чи не стало вже Тиберія на світі Чи може інший цісар вже панує?

„Ні“, відповів Римлянин, „Тиберій далі наш цісар, та ми вже перестали за нього молитися. Наші молитви вже йому не допоможуть“.

„Добродію“, промовила бабуня, „я мешкаю далеко відси, в горах, а там нічого не знають про те, що діється в світі. Будь ласка, розкажіть, що таке скоїлося з нашим цісарем!“

„Найбільше нещастя“, промовив чоловік, „то це, що він попав у хворобу, незнану досі в Італії, яку занесено до нас десь з полудня. Від коли ця пошесть його навістила, лице його змінилося, мова стала якась звіряча, ніхтими радби всіх дерти. Загальна думка така, що він поживе ще кілька тижнів а як, не вмере, то певно його скинуть з престола, бо хорий, безсильний чоловік хіба не буде над нами панувати. Судьба його вже рішена. Шкода вже й молитися за його спасення. Та й не оплатиться“, до-

дав він з усмішкою. „Вже нічого нам від нього ні боятися ні надіятися. Чогож мучити себе дурно?“

Він поздоровив бабуню і відійшов. А вона вперше від якогось часу почула в собі якусь безсильну неміч. Стояла, похнюпивши голову, безпомічна, безрадна.

Рада була вирватися як найскорше з цього місця, та з трудом тільки двигала ноги за собою. Шукала за підпорою, бо сили опускали її.

По якій добрій хвилині прийшла до себе, перемогла в собі чуття немочі й омління. Випрямилася цілою своєю постаттю і певним кроком пустилася в дорогу людними вулицями міста.

IV.

Тиждень пізніше стара Фавстина мандрувала стрімким узгір'ям острова Капреї. Була горяча днина а важке почуття змучення й перевтоми знов опанувало її, коли доходила вузкою доріжкою поміж скелями до палати Тиберія.

Це чувство росло, змагалось в її душі, як побачила, що кругом цісарського двора усе значно змінилося. Недавно ще можна було стрічати на тих сходах оживлені гурти людей. Товпилися там сенатори в лектиках, що їх несли великани Лібійці; посли з провінцій у товаристві цілих рядів невільників; накінець визначні

мужі, яких запрошено взяти участь в святочних цісарських торжествах.

Нині і сходи і проходи опустіли. Сірозелені ящірки були самотніми живучими істотами, які стрінула бабуня на дорозі.

Вона помітила, що все довкола вже повільно занепадало. Цісар нездужав ледви кілька місяців, а вже між мармуровими плитами виростала повільно трава.

Шляхотні рослини у гарних вазах вже давно посохли, а самовільні якісь шкідники в кількох місцях ушкодили балюстраду.

Та найбільш прикре було це, що кругом панувала дивна, пригноблююча тишина. Хочби й навіть чужинцям було заборонено появлятися на острові, то все таки дехто повинен був залишитися, чи то з тих незчисленних громад жовнірів і невільників, чи танцюристок і музик, куховарів, огородників, палатної сторожі і багато інших, що входили у склад двора цісаря.

Аж як Фавстина вступила на останню терасу перед палатою, помітила кількох старих невільників, що сиділи на ступенях сходів. Невільники низько поклонилися бабуні.

„Здоровенькі були“, промовив оден з них, „Господь вас насилає на наше щастя“.

„Щож таке скоїлося, Мільоне?“ спитала бабуня. „Чому тут так пусто? Ска-

занож мені, що Тиберій ще перебуває на Капреї“.

„Цісар прогнав всіх своїх невільників, бо підозрівав, що оден з них хотів його отруїти і вмовив у себе, що занедужав від затроєного вина. Прогнав також мене й Тита. А виж знаєте, що ми ціле своє життя служили вірно цісареві і його матері.

„А деж сенатори й вожди? Де цісарські дорадники и лизуни?“

„Тиберій не хоче бачити вже чужинців на очі“, відповів невільник. „Сенатор Люцій і Макро, командант прибічної сторожі, приходять щодня до цісаря по прикази, відбирають їх, а більше тут не важиться прийти“.

Фавстина рада була мигом дістатися до палати. Коли невільник пішов наперед неї, спитала:

„А що кажуть лікарі про недугу Тиберія?“ „Ніоден з них не в силі пізнати цеї недуги. Не знають також, чи довго вона потриває. Та мушу я вам сказати, Фавстино, що смерть Тиберія неминуча, якщо він далі вагатиметься приймати поживу з боязни, чи вона не затроєна. І знаю, що хорий цего не переживе, бо ще в день і в ночі мучать його примари, що хтось його хоче вбити. Якщо повірить він вам, то може в найблищих днях і прийме яку поживу і спатиме спокійно. Ви одні можете його вратувати.

Невільник провадив Фавстину довгими коритарями й хідниками на терасу, де Тиберій звичайно перебував, поглядаючи на гарний морський залив, та Везувій.

Коли Фавстина опинилася накінець на цій терасі, побачила там страшного чоловіка з набряклим лицем, звірячого вигляду. Руки його й ноги звязані були повязками, пальці й нігні повідгризані. Одіння його неохайне й подерте. Він не міг ходити ні встати, а повзав по терасі. Лежав з примкненими очима при балюстраді, не рухаючися, аж надійшла Фавстина із невільником. Бабуня шепнула до невільника: „Свине, якжеж ви можете держати цього чоловіка тут на терасі. Скорше, геть з ним!“ Та ледви це вимовила, як невільник цілий зігнувся в поклонах перед лежачим нуждарем.

„Цісарє Тиберію“, промовив він „приходжу до тебе з радісною вісткою“.

Одночасно він звернувся до Фавстини, а не в силі був більше промовити слова.

Перед ним вже стояла не горда бабуня, сильна й непохитна мов Сибілля. В тій хвилині вона була вже немічною старушкою, а невільник бачив як у неї судорожно дріжали руки.

Хоч Фавстині говорено, що цісар страшно змінився, та все таки бабуня не в силі була собі уявити, щоби колишній сильний, могутній Тиберій міг так зне-

могтися. Чула вона і про це, що недуга ця дуже поволи впливала на цесаря. Але тут вона показалася такою сильною, що за кілька місяців змінила цесаря до непізнання.

Вона кивнула головою йому на привіт. Слова не могла промовити, тільки стояла німа перед ним і плакала.

„Ти прийшла накінець, Фавстино?“ промовив він, не отвираючи очей. „Я тут лежав і чув, що ти коло мене, плачеш наді мною. Я боюся глянути на тебе, бо здається мені, що ти зараз покинеш мене.

Бабуня сіла коло него. Взяла його за голову і голубила, щиро пестила.

А Тиберій лежав тихо, неподвижно не отвираючи очей. Почування солодкого спокою огорнуло його і через кілька хвилин він уже спав глибоким сном.

V.

Кілька тижнів нізніше оден з невільників цесаря наближався до хати в сабінських горах. Вже вечеріло і винар з жінкою придивлялися заходоми сонця в далекій пустелі. Невільник завернув з дороги і поздоровив їх. Потім витягнув тяжкий гаманець що висів у нього при поясі і подав його чоловікові.

„Це Фавстина дарує вам, стара бабуня, над якою ви змилосердилися“, промовив він. „Переказує вам, що мо-

жете купити собі за ці гроші власну винницю і поставити хату деінде, а не тут, в горах, серед високих, самотніх скель“.

„То бабуня Фавстина дійсно ще живе?“, спитав чоловік. „А ми шукали за нею по провалах і нетрях. Я думав, що як до нас уже не вернула, то певно десь пропала у тих страшних горах“.

„А чи тямиш ти, як я говорила“, промовила жінка „що не вірю в її смерть? Яж казала, що вона верне до свого цісаря“.

„Так“, сказав чоловік „це дійсно правда“.

„Ну, та й тішусь я, що так воно сталося, як ти говорила, бо Фавстина через це не тільки збогатіла і нам помогла в нужді, але і зробила цісареві прислугу“.

Невільник вже хотів прощатися, щоби скорше зайти в більш залюднені околиці, заки потемніє, але чоловік і жінка його не пустили. „Ти останеш у нас до завтра“, сказали вони, „доти тебе не пустимо, доки нам не розкажеш всего про Фавстину. Чому вона вернула знову до цісаря? Яка була їх стріча? Чи вони щасливі разом обоє?“

Невільник послухав їх: Він вступив до хати і при вечері став розповідати про недугу цісаря та про поворот Фавстини.

Коли невільник скінчив своє оповідання, помітив, як чоловік і жінка неповоротно сиділи і з дива не виходили, слухаючи його речі. Їхні погляди були спущені до землі, так і видно було, що обоє намагалися укрити своє зворушення.

Вкінці чоловік перший отямився і спитав жінку: „А що, чи не палець це божий?“.

„Авжеж“, промовила жінка, „певно нас Госцодь тут післав задля цього через море в ці гори, до цеї хатини. Певно такий був його замір, коли старій жінці казав зайти сюди“.

Коли жінка промовила ці слова, винар знову звернувся до невільника.

„Друже“, промовив він. „Ти перекажеш Фавстині вістку від нас. Перекажи це їй дослівно. Скажи це від мене, як приятеля, винаря з сабінських гір.“

„Ти бачив мою жінку? Правда, що гарна вона і здорово виглядає? Знай отже, що ця жінка колись хворіла тою самою недугою, що тепер цісар Тиберій“.

Невільник зчудувався чимало, чуючи такі слова, а винар говорив дальше.

„Якщо Фавстина не довіряє мені, то скажи їй, що я й моя жінка родом з Азії, цього краю, де ця недуга часто лучається. Там існує закон, який проганяє прокажених з міст і сіл на пустелі, так що вони приневолені шукати собі

захисту по гробах і печерах. Скажи Фавстині, що моя жінка мала родичів, хорих цею недугою і що прийшла на світ у печері. І за дитинства була здорова, та коли розвинулася, стала зрілою вже дівчиною, навістила її ця недуга“.

Коли винар це говорив, невірник привітно усміхнувся, хитаючи головою: „Невжеж ви думаєте, що Фавстина цьому йме віру? Вонаж бачила вашу жінку повну, здорову? А чейже вона знає, що на цю недугу нема ліку!“

Але чоловік відповів йому: „вірте мені, що так воно є. Жаль, що я не в силі вам цього доказати. Нехай Фавстина пішле вістунів до Назарету до Галилеї. Там кождий чоловік потвердить це“!

„То хиба яким чудом божимвилічилася ваша жінка?“, сказав невірник.

„Так, справді“, відповів робітник. Раз поширилася між хорими в пустелі вістка. „Надходить великий пророк, родом з Назарету в Галилеї. Він повний сили божого духа, він уздоровляє недужих, як тільки руки свої положить, на їх головах“. Але хорі не йняли віри цій вістці. „Нас ніхто невилічить“, говорили вони. „Від часу великих пророків ніхто ще не уздоровив такого прокаженого“.

Але була між ними одна дівчина, що повірила в це чудо. Вона покинула других і вибралася в дорогу до Назарету, де перебував тоді саме пророк. І раз, ідучи долиною, вона стрінула чо-

ловіка, високого ростом, із блідим лицем, з чорними, гладкими кучерями. Чорні його очі мов зорі манили до себе. Та заки вони ще стрінулися, вона з далека вже кликнула: „Не підходи до мене, бо я прокажена“. Але чоловік без вагання підійшов до неї цілком близько і спитав: „На що тобі пророка з Назарету, що за ним шукаєш?“ — „Шукаю за ним, щоби руки свої положив на мою голову і вилічив мене з хвороби“. Тоді муж підійшов до неї блище і положив свої руки їй на голову.—А вона промовила: „Що тобі до голови прийшло класти свої руки мені на голову. Тиж хиба не пророк?“. Тоді він усміхнувся, кажучи: „Йди тепер до міста, що онде розложилося на узгір'ю, і покажися священикам“.

„Він певно жартує собі з мене за це, що я вірю в чуда Назарянина“, подумала собі хора. „Від него я нічого не дізналася“. І вона пішла далі. Незадовго побачила ловця, що йшов полем. Коли вже підійшла близько, так що міг її бачити, кликнула: „Не підходи до мене, бо я нечиста, а скажи мені, де можна найти пророка з Назарету?“—„Чого тобі треба від него?“, спитав ловець, наближаючися до неї. — „Хочу, щоби руки свої зложив на мою голову і уздоровив мене“. Але ловець підступав ще блище.—„Якоюж то недугою ти ще хворієш?, спитав він. „На щож тобі лікаря“. — „Чиж не бачиш, що я прокажена?“, промовила

вона. Мої родичі були теж недужі, а я вродилася в печері“. Але чоловік таки не здержувався і наближався до неї, бо виглядала дуже гарна й люба як розцвіла квітка.— „Ти найгарніша жінка в Юдеї“, промовив він. „Я знаю, що риси мого лица полиняли, а мій голос подібний до реву диких звірів“. Але він заглянув їй глибоку в очі, кажучи: „Твій голос то милозвучний плюскіт весняного потоку, а твоє личко гладке мов хустка із мягкого шовку“.

Він зупинився вже цілком близько неї, так що могла побачити своє лице у блискучих оковах його сідла. „Глянь тільки на себе“, промовив він. І вона побачила своє лице ніжне і мягеньке, як розвинуті крильця метелика. — „Що це я бачу?“, кликнула вона. „Та невже це моє лице?“ „А вжеж, то твоє личко“, промовив їздець. — „Але мій голос вже не такий хрипливий? Він, здається, вже не нагадує тарахкоту воза, що їде камінистою дорогою?“— „Ні, він такий звучний як чарівні мелодії співака, ліриста“, відповів їздець.

Вона скоро відвернулася, показуючи на дорогу. „Не знаєш ти, що це за чоловік, що саме скривається там за двома дубами?“, спитала вона їздця. „То саме той, за котрим ти шукала, це пророк з Назарету“. Тоді вона у подиві зложила руки, а з її очей ринули сльози. „Святий Ти“, промовила вона. „Ти уосіб-

лення божої сили! Ти мене уздоровив!“

А їздець посадив її на сідло і поїз до міста, що розкинулося на узгір'ю, явився з нею перед найстаршими і священиками та сповістив їх про чудо. Вони стали точно розпитувати його про все, але коли почули, що дівчина це дочка прокажених, не хотіла вірити у її uzдоровлення. „Іди собі туди, звідки прийшла“, промовили вони. „Коли ти прокажена, то мусиш там остати до кінця свого життя. Не смій ввійти у ворота цього міста, щоби другі не заразилися від тебе“.

А вона їм відповіла: „Чую, що я здорова, бо пророк з Назарету положив свою руку на мою голову“.

Коли вони це почули, закликали: „Хтож він такий, що має силу uzдоровляти прокажених? Це все нечисте діло злих духів. Вертай назад до своїх і не шири пошести між нами!“.

Вони не хотіли признати, що вона здорова і заборонили їй перебувати в місті. Оголосили, що всякий, хто взяв би її в опіку вважатиметься прокаженим.

Коли священики проголосили такий засуд, промовила дівчина до чоловіка, що його стрінула була в полі: „Кудиж мені звернутися? Чи вертати мені назад у пустелю до хорих“?

Але ловець посадив її знову на свого коня, говорячи: „Ні, ти не вернеш вже

більше поміж хорих в пустелю, а підемо ми обоє за море в іншу країну, де інші істнують закони для здорових і прокажених“. І вони——“

При тих слова винаря невільник перервав йому бесіду. „Не говори мені більше“, промовив він. „Ліпше встань і проведи мене кусок дороги, бо знаєш добре гори, так щоби я ще цеї ночі пустився певною дорогою домів, а не ждав завтрішнього дня. Цісар і Фавстина почують перші ці вістки від тебе“.

Коли винар провів його і вернув домів, жінка його ще не спала.

„Не можу спати“, промовила вона, „думаю все, що ці два мужі стрінуться з собою. Цей, що любить всіх людей, і той, що їх ненавидить. Здається, що їхня стріча порушить світ у його бігу“

VI.

Стара Фавситна вибралася в дорогу до Єрусалиму, в далеку Палестину. Вона не бажала собі, щоби припоручення спровадити пророка до цісаря, випало на кого іншого, а не на неї. Очевидячки подумала собі: Те, чого ми домагаємося від невідомого чужинця, годі добути від него силою чи дарунками. Але може вдасться це нам, коли хтось впаде йому до ніг і представить, у якому невідрадному положенню находиться цісар. А

хтож зуміє так з душі просити за цісаря як не вона, що в наслідок його горя терпить не менше, як і сам недужий.

Надія, що Тиберія можна вратувати, додала їй молодечих сил. Без труду і найменшої втоми вона відбула довгу морську подорож до Йоппе, а в дорозі до Єрусалиму вже не вживала лектики, а їхала звірятами. Усі невігоди подорожі переносила легко, як римські лицарі, жовнірі й невільники, що їхали разом з нею.

Ця поїздка з Йоппе до Єрусалиму радувала дуже бабуню, будила у неї ясну надію. То було у весняну пору, а саронська долина, якою переїздила, була немов одним цвітучим городом, повним квіток. Також і на другий день їзди, коли похід опинився серед юдейських гір, не покидали їх цвіти. Ціле розлоге узгір'я, крізь яке вужем вилася дорога, було засаджене овочевими деревами, що саме розцвітали. А коли вже подорожним надокучило оглядати білорожеві цвіти априкозу і ягід, погляди їх любовалися молодими винницями, що так і на очах гейби розросталися й пишніли кругом на узгір'ях.

Та не тільки цвіти і весняна зелень манила подорожних. Найбільше принади мали в собі громади людей, що того ранку вибиралися в дорогу до Єрусалиму. Зі всіх доріг і плаїв, із самітних верхів гір і найдальших закутин на дорогах

наспівали мандрівники. А коли вже вийшли на биту дорогу, що вела навпростець до Єрусалиму, лучилися в великі громади і радісно йшли даліше. Довкола старого діда, що їхав на поважному верблюді, йшли його сини й дочки, зяті й невістки, і всі його внуки. Це була велика родина, що творила немов мале військо. Одну стареньку бабуню, що не в силі були йти сама, взяли сини на руки і несли її горду поміж уступаючими в пошані гуртами.

То був в дійсности ранок, що й найбільш пригнобленого чоловіка в радував би. Небо шоправда не було ясне, а покрите тонкими білосіримими хмарами, та нікому з подорожних і в думку не приходило жалуватися, що сонце затьмилося. Під тим небом, прислоненим облаками било запахом цвітучих дерев і молодого листя на недалеку просторінь, і цей запах не зчезав, а постійно уносився понад нивами й дорогами. І цей чудовий день легкого світанку і правильних вітрів, що щойно виринав із ночі, немов придав чогось чарівного подорожним, бо вони йшли всі веселі, безжурні, співаючи піднесено прадавні гимни, або грали на давних невиданих інструментах, що брєніли мов мухи то цвірінькали як цвіркуни-домовики.

Стара Фавстина, рівнаючися з їхніми гуртами, і собі раділа. „Мені снилося нині“, говорила вона до одного моло-

дого Римлянина, „що Тиберій просив мене не переривати подорожі, а просто їхати до Єрусалиму; здавалося мені, що то боги наглять мене до поспіху у такий чудовий ранок“.

При тих словах вони саме опинилися на вершку узгір'я і мимоволі похід задержався. Перед ними була велика, глибока кітловина, окружена зі всіх боків узгір'ям, а з темної, тінистої глибини цієї долини підносилася величезна скеля, на вершку якої розіклався Єрусалим.

Це вузке гірське містечко, немов корона на площині скелі, того дня видавалося тисячу разів більшим. Усі узгір'я кругом него були вкриті пестрими шатрами й тисячними товпами народу.

Фавстина догадувалася, що усе населення краю збирається в Єрусалимі, щоб обходити день великого свята. Подорожні з далеких сторін уже прибули на місце і розбили свої шатра. Другі, із дооколичних осель щойно надходили. Видко їх було, як ішли непроривним руслом, у білих одежах, серед співів, на radoшах.

Довго оглядала бабуня надходячих людей і незчисленні ряди шатер.

„Це дійсно, Сульспіціє, весь народ нині йде до Єрусалиму“, промовила вона до молодого Римлянина, що йшов побіч неї.

„Так справді“, відповів їй поводитор, котрого вибрав Фавстині Тиберій, тому

що Сульспіцій довгий час уже проживав у Юдеї. „У них нині свято весни, тому й їдуть усі, старі й молоді до Єрусалиму“.

Фавстина призадумалася хвилину. „Я тішуся, що ми саме в цей день приходимо до міста, коли народ святкує свято“, промовила вона. „Це й ще оден доказ, що боги піклуються нами. Як думаєш? Чи цей пророк з Назарету також прибув сюди на свято?“

„А, справді Фавстино“, відповів Римлянин—„він певно тут у Єрусалимі. Це дійсно якась ласка Божа. І хоч яка ти сильна і здорова, то тішся, що не приходиться нам їхати аж до Галилеї“.

Він приступив зараз до кількох прохожих, що йшли недалеко їх і спитав, чи дійсно пророк з Назарету буде на празнику в Єрусалимі.

„Ми що року бачили його тут на святах“, відповідали подорожні. „Певно й того року він прибув сюди, бо він чесний і праведний чоловік.“

Якась жінка вказала їм сусідне узгір'я на схід від міста. „Бачите он, цю гору, що поросла оливковими деревами?“ сказала. „Там звичайно розкидають свої шатра Галилейці і там вам найлегше буде розвідатися про Назарянина“.

Вони їхали далі вузким плаєм аж до заглибини в долині, а потім стали пнятися на гору Сіонан, що на ній розляглося місто.

Стрімка дорога була тут з обох сторін обмурована, а на ній сиділа й лежала незчислена гурма жебраків і калік, що благали милостині у прохожих.

Їзда сповільніла, і якась Жидівка наблизилася до Фавстини. „Глянь“, промовила вона, вказуючи на одного жебрака, що сидів на мурі, „цей чоловік з Галилеї. Я бачила його між молодими учениками пророка. Він певно тобі скаже, де шукати Назарейця“.

Фавстина підїхала з Сульпіцієм до чоловіка, котрого їй вказано. То був нуждар з великою, сідою вже бородою. Лице його обгоріло від сонця, а руки порепалися від праці. Він не просив милостині, а навпаки, так потонув здається у своїх думках, що не помічав прохожих.

Він навіть не чув, що Сульпіцій промовив до нього, так що цей мусів двічі його кликати.

„Приятелю, сказано мені, що ти з Галилеї. Скажи нам, де найти пророка з Назарету?!

Галилеєць здригнувся цілий і глянув здивовано на Римлянина. А коли вкінці зрозумів, чого від него хоче, попав несподівано у гнів на-пів з острахом: „Чого ви внадились до мене?“ — крикнув він „Чого питаєш у мене за тим чоловіком? Не знаю його цілком. Я не Галилеєць“.

Тут Жидівка перебила їм розмову. „Яж бачила тебе з ним“, перервала во-

на. „Не бійся, скажи явно про його отій Римлянці, вона приятелька цісаря“.

Але наляканий жид розгарячився. „Що ви, люди, побожеволіли нині?“ закричав він. „Чи вас лиха сила напосіла, що оден за другим чіпляється мене за того чоловіка? Чому не хочете мені повірити, що я не знаю пророка? Я не з його краю і ніколи його не бачив“.

Нагальний виступ його звернув увагу прохожих, а кількох жебраків, що саме сиділи коло него, завели з ним суперечку за ці слова.

„Так, ти належав до його учеників“, говорили вони. „Знаємо, що ти прийшов разом з ним із Галилеї“.

Але жид простягнув обі руки до неба і крикнув: „Нині в Єрусалимі не дали мені спокою задля цього чоловіка, а тепер навіть і між жебраками не дозволяють пересидіти. Чомуж не хочете мені вірити, що я його не бачив?“

Фавстина двигнула раменами, відвертаючися. „Ідьмо далі“, промовила вона. „Це чоловік без глуздів. Від нього ми нічого не довідаємося“.

Вони поїхали далі горою. Вже доїжджали до брами міста, як Ізраїльтянка, що помагала їм шукати пророка, кликнула, щоби мали себе на увазі. Вони вмить задержалися і тутже коло ніг коней помітили лежачого чоловіка. Він цілий валявся в поросі, серед натовпу людей,

так що чудом майже його досі ніхто не переїхав.

Чоловік цей лежав навznak і мрачним зором глядів кругом себе. Навіть не рухався, як верблюди тяжкою ходою ступали побіч него. Він цілий був нарочно обдертий і заболочений, навмисне обсипав себе порохом, немов хотів, щоби його переїхати.

„Що це? Чого цей чоловік лежить тут на дорозі?“, питала Фавстина.

В тійже хвилині він став накликає прохожих. „Не вступайтеся мені! Розтопчіть мене на порох! Я невинно кров пролляв. Розідріть мене!“

Сульпіцій вхопив коня Фавстини за поводи і відвів його на бік. „Це грішник, що відбуває покуту. Не задержуймося тут. Це чудаки, нехайже ждуть своєї черги“.

Нуждар таки не переставав кричати: „Вирвіть мені серце з груди! Дозвольте верблюдам розтоптати мої груди, а осли своїми копитами нехай виберуть мені очі!“

Але Фавстина таки не стерпіла, щоби незадержатися коло лежачого.

Ізраїльтянка, готова їй до послуг, знову наблизилася до неї. „Цей чоловік також належав до учеників пророка“, промовила вона. „Чи спитати мені його про учителя?“

Фавстина кивнула головою на знак згоди, а жінка, нахилиючися над нуждарем, спитала:

„Що ви зробили того дня із своїм учителем? Бачу вас, як розбігаєтеся на всі боки, шляхи й доріжки, але його ні де не видно“.

І коли вона його так спитала, чоловік підвівся цілий опорошений і клякнув перед нею. „Який тебе нечистий тут надніс питати мене про його?“, промовив він голосом, повним огірчення. „Бачиш чейже, що я кинувся тут на дорогу, щоби мене переїхали. Чи це тобі не вистарчає? Требаж тобі аж питати мене, що я з ним учинив?“

„Не розумію про що ти говориш“, сказала жінка. „Хочу тільки довідатися, де твій учитель“.

Коли вона повторила своє питання, чоловік несподівано зірвався на рівні ноги, затикаючи собі вуха обома пальцями.

„Горе тобі, якщо не дозволиш мені спокійно вмерти“, кричав він. Він став продиратися проміж людей, що товпилися коло брами, втікаючи від неї, а його подерта одіж спадала при тім подертими лахами мов підстрілені крила у птаха.

„Мені здається, що ми попали між самих дурнів“, промовила Фавстина, глядячи за втікаючим. Бачучи таких учеників пророка, вона чула себе пригнобленою. Чи міг цей чоловік в чомунебудь помочи цісареві, коли його товариші видавалися такими дурноватими?

Та й Ізраїльтянка гляділа засумованим поглядом за втікаючим, промовля-

ючи поважно до Фавстини: „Володарко, не зволікай шукати учителя. Я боюся, що йому могло щось лихого статися, коли його ученики тратять змисли і не можуть стерпіти, коли говорити їм про пророка“.

Фавстина заїхала врешті зі своїм почетом у браму міста. Цілий похід опинився в вузьких, темних вуличках, що товпилися від людей. Було майже неможливим протовпитися через місто. Даром намагалися слуги й жовнірі промостити їй дорогу. Люди не переставали товпитися густою, збитою масою.

„Вулиці Риму видаються мені супроти тих вулиць тихенькими забавовими городами“, промовила Фавстина до Сульпіція.

Сульпіцій бачив, що чекають їх на цій дорозі непоборимі перешкоди.

„Тими переповненими вулицями далеко краще буде йти пішком як їхати“, промовив він. „Якщо ти не перевтомлена я радивби піти нам до палати намісника. Палата, щоправда, далеко відси, але коли схочемо їхати, то певно десь опівночі станемо на місці.“

Фавстина зараз згодилася на його пропозицію. Вона злізла з коня, лишаючи його під опікою одного невільника. Потім вона з рештою Римлян пустилася йти пішком через місто.

Йти було далеко легше. Вони скоро зібралися до середини міста, а Суль-

піцій показав їй зараз широку вулицю, що бігла на ліво.

„Підемо цею вулицею і небаром будемо вже на місці. Вона веде просто до нашої господи.

Але коли вони саме ввійшли в цю вулицю, стрінула їх ще найбільша перешкода. Саме тою дорогою, що вела до палати намісника, до воріт справедливости і на Голгофту, ведено, в'язня, що мав бути розпятий на хресті.

Наперед його йшла громада молодих, диких людей, що хотіли приглянутися розп'яттю. Неповздержним бігом вони гнали вперед, вимахуючи руками та голосили попід небеса з радости, що доведеться їм щось небуденне побачити.

За ними йшли громади людей у нових одежах, що зачисляли себе до перших поважних громадян міста. З черги йшли жінки, між якими багато плакало ревними сльозами. Кількох бідолах і калік кричало пронизливими голосами:

„Боже! ратуй його! Пошли свого ангела йому на ратунок. Спаси його від тої заглади!“.

Вкінці їхали римські легіонери. Вони сторожили, щоби хто з товпи не пробився до в'язня і не пробував його увільнити.

Зараз за ними йшли кати, що мали вести засудженця на розп'яття. Вони вложили йому на плечі важкий деревляний хрест, але цей тягар був понад його

сили. Хрест угнітав його, ціле тіло мученика згиналося до долу. Голову похилив він низько, так що невсилі було розглянути його лиця.

Стоючи при вході одної з бічних вулиць, Фавстина бачила важку мандрівку засудженого на смерть.

З дивом помітила вона, що він був одягнений у пурпуровий плащ і що на його голову вложено терневий вінець.

„Хто цей чоловік?“ спитала вона. Оден з прохожих відповів: „Це той, що хотів стати царем“.

„То він мусить вмирати за річ невдячну, негідну стремління людини“, промовила Фавстина з жалем.

Засуджений майже падав уже під хрестом. Хода його ставала чимраз повільніша. Кати накинули на його тіло петлю і потягали її, щоби його приневолити до поспіху. Але коли шарпнули ним, він упав придавлений тягарем хреста.

Зчинився великий заколот. Жовнірам з трудом приходилося повздержати товпу. Вони витягнули свої мечі проти кількох жінок, що намагалися допомогти вязневі. Кати старалися побоями й ударами приневолити вязня йти далі, та він не в силі був двигнутися.

Вкінці кількох катів підбігло до него і піднесли хрест.

Він підніс голову і стара Фавстина могла розглянути його лице. Воно було

ціле в ранах, а з його чола, сколеного терням, впало кілька кропель крові. Волося звисало у него в безладних косминках, зціпенілих від поту і крові. Уста його зціплені, губи дріжали, затискалися, щоби не крикнути з болю. Очі його повні сліз, вже погасали майже від муки й терпіння.

Але за обличам того напів мертвого чоловіка бачила Фавстина наче в уяві гарне бліде облича з чудовими, величними очима й лагідними рисами і при погляді на його її невимовно зворушило горе й пониження того чужинця.

„Бідний чоловіче, що з тобою роблять?“, кликнула вона і з очима повними сліз ступила крок вперед. На вид горя того чоловіка вона забула про власну журбу. Здавалося їй, що серце її вирветься з грудей з милосердя до нещасного. Готова була побігти разом з іншими жінками, щоб його вирвати з рук катів.

Вязень помітив, що вона наблизилася до него і приповз до неї. Він немов ждав помочі від неї проти всіх, що його мучили й катували. Обняв її коліна. Притулився до неї мов дитина, що шукає ратунку в матері.

Стара похилилася над ним і коли сльози спливали обильно по її обличу, чула невимовну радість, що він шукав у неї охорони. Вона обняла його і як мати, що втирає сльози з очей дитини,

так і вона накинула свою хустину з нижнього прядива на його обличчя, щоби стерти його кроваві сльози.

Але в тій хвилині опричники вже підняли хрест. Вони вхопили в'язня між себе. Лихі задля цієї проволоки, потягнули його в дикому розяренню за собою, в'язень тяжко застогнав, коли йому перервали цей відпочинок; одначе не опирався їм.

Та Фавстина обняла його, намагаючися задержати його при собі, одначе її слабкі старечі руки не в силі були опертися опричникам. Здавалося їй, що то рідну дитину беруть від неї.

Стала кликати за ними: „Не беріть мені його! Він не сміє вмерти. Не сміє!“ Чула страшний біль за ним, готова була битися з опричниками, щоби його ратувати.

Та вже при першому кроці закрутилася їй голова, й вона зімліла. Сульпіцій підбіг і вратував її перед упадком.

На одній стороні вулиці він побачив малий, темний склеп і туди попровадив її. Не було там ні стола ні лавки, але купець показався милосерним чоловіком. Він приготував постіль Фавстині на долівці.

Вона не втратила пам'яті, але дістала такого завороту голови, що не всилі була вдержатися на ногах і мусіла пожитися.

„Вона надто перемучена ходою, а рух у місті і натовп перемогли її“, сказав Сульпіцій до купця. „Вона вже стара і годі їй було в тому віці довше опиратися трудам“.

„Та й для молодого така горяча днина незносіма“, відповів купець. „Повітря так і хапає за віддих. Не диво буде, як ось вчиниться буря“.

Сульпіцій нахилився над старою. Вона заснула, віддихаючи правильно і спокійно по перевтомі й зворушенню.

Він станув при вході до склепу, приглядаючися товпі й ожидав, коли Фавстина проснеться.

VII.

Жінка римського намісника в Єрусалимі на день перед приїздом Фавстини до міста мала дивний сон.

Снилося їй, що стоїть десь на даху дому і відтам бачить велике, гарне подвіря, що по полудневому звичаю було вимощене мармором і засаджене шляхотними ростинами.

Але на подвірю бачила вона цілі ряди хорих, сліпих і прокажених, що здається зібралися із цілого світу. Бачила їх покритих струпами, з подертими обличчями, паралітиків, що не всилі були рухнутися та лежали безпомічні, і всіх нуждарів, що вилися серед болів і мук.

Вони всі тиснулися до входу, щоби

дістатися до дому, а кількох з передних били кулаками в двері палати. Вкінці помітила вона, що невільник отворив їм двері і чула як питав бідолах чого шукають у палаті.

Тоді вони йому відповіли: „Шукаємо великого пророка, що його Бог зіслав на землю. Де пророк з Назарету, той, що є паном над усіми недугами? Де той, що може нас спасти від терпінь?“

Тоді відповів їм невільник гордим, байдужим тоном, так як це звичайно вони відповідають бідним відправленим чужинцям.

„Даром ви шукаєте великого пророка. Пилат його вбив“!

Зойк, нарікання, скрегіт зубів почувся тоді серед хорих. А серце молодій жінки при тім щиро задрожало, сльози ринули їй з очей. І саме, як тільки почала плакати, проснулася.

Знову потім заснула і знову снилося їй, що стоїть на кривлі дому та споглядає на подвір'я широке мов базарна площа.

Тепер вже бачила, що подвір'я наповнили самі божевільні, німі і біснуваті. Бачила їх нагих і цих, що намагалися прикрити себе власним волоссям і тих, що сплели собі вінки з соломи, а плащі з трави та вважали себе королями, накінець і таких, що повзали по землі, наслідуючи звірів, цих, що плакали задля

чогось, чого не могли сказати, тих, що двигали важке каміння, вважаючи його золотом, і таких, що вірили, що з їх уст промовляють лихі демони.

Бачила, як усі ті люди товпилися перед брамою палати; а ті, що стояли з самого переду, стукали й домагалися, щоби їх пустити до середини.

Накінець отворилися двері і невільник явився на порозі, питаючи: „Чого собі бажаєте?“

Тоді стали всі кричати: „Де великий пророк з Назерету, той, що його Бог зіслав, щоби нам повернув нашу душу, наш розум?“

Вона чула, як невільник відповів їм байдуже:

„Даром ви шукаєте великого пророка. Пилат вбив його“.

Не встиг він ще докінчити, як божевільні закричали несвоїми голосами, немов дикі звірюки, і з розпуки стали між собою дертися, що аж кров стікала по камінню. І вона, бачучи їх нужду, заломила руки й гірко заридала. Її власний плач збудив її зі сну.

Потім вона знов заснула і знову снилося їй, що знаходиться на даху дому. А кругом неї сиділи невільниці, що грали на арфах і обсипали її пахучими цвітами.

Несподівано почула вона якийсь голос: „Підійди до балюстради, що на даху, і поглянь в долину“.

Та вона вагалася, говорячи: „Не хочу більше глядіти на тих людей, яких уже бачила нині серед ночі“.

В ційже хвилині вона почула бренькіт ланцюхів, та удари тяжких молотів. Її невільниці перестали співати і побігли чим скорше на край даху. І вона не могла всидіти і побігла за ними та глянула вдолину.

І бачила, що ціле подвіря палати наповнилося невільниками. Бачила людей, що лежали сковані в темних в'язничних келіях. Вони тяжко працювали в темних гробах, двигаючи важкі молоти й залізом ковані весла, котрими веслували в поті чола на великих воєнних суднах. Бачила й тих, що були засуджені на смерть, на розпяття й волікли за собою хрести, і тих, що несли собі топори на смерть, на відрубання голови. Тих, що їх як невільників проваджено в далекі чужі краї і котрих очі палали безмежною тугою за своїм домом, за рідними. Бачила всіх нуждарів, невільників, що працювали мов робочі воли, як їх плечі стікали кровю від побоїв.

Нещасні всі кричали водно: „Відчини нам, відчини!!!“

Здавалося їй, що серед тих нещасних зчинився такий вибух озлоблення й ненависти, що земля дрожала у своїх основах. Вона сама задрожала з переляку, ціле її тіло стрепенулося зразу, так що вона проснулася.

Сіла на ліжку і рішила вже більше не спати, лякаючись дальших сонних страховищ.

Та в тій хвилині лягла вона знову знеможена сном.

Знов снилося їй, що сидить десь на даху свого дому, а її малий синок бігає десь по подвір'ю, забавляючися куклами.

Нараз почула голос, що кликав її. „Підійди до балюстради і глянь, хто там жеде на подвір'ю“.

Та вона, хоч у сні, оперлася тому голосові „Досять я вже надивилася на нужду цієї ночі. Я не в силі більше знести цього. Не рушуся вже більше з місця“.

В тій хвилі малий синок закинув свою пилку так високо, що вона впала поза балюстраду, а дитина побігла чимскорше аж на край даху. Вона злякалася і вхопила дитину до себе.

Та одночасно кинула поглядом в долину і побачила, що подвір'є ціле заповнилося людьми.

Там зібралися люди з цілої землі, всі ті, що їх зранено й покалічено під час війни. Там бачила вона покривлені тіла з великими, отвореними ранами, з яких стікала кров та наповняла ціле подвір'я.

А коло них товпилися всі ті, що втратили своїх любих, рідних на війні. Там були сироти, що оплакували своїх

батьків, жінки, що кликали за своїми любчиками, старі, що ридали за синами.

Ті, що стояли з самого переду, пхалися до дверей, а дверник, як і перше, відчинив їм.

Він спитав ранених: „Чого шукаєте тут у цім домі?“

А вони відповіли: „Шукаємо великого пророка з Назарету, що заборонить війну на землі, та проголосить мир. Шукаємо того, що замінить списи наші на коси і мечі на серпи.

Тоді крикнув невільник вже трохи нетерпеливо: „Не важтеся більше тут приходити й не мучте мене! Яжвам казав про це скільки разів: нема тут великого пророка з Назарету. Пилат убив його“.

І невільник зачинив браму. А вона подумала собі в сні, який то галас нараз зчиниться між зібраними. „Не можу їх більше слухати“, крикнула і що сили відскочила від поруча. В тій хвилі проснулася і помітила, що з жаху зіскочила в сні з ліжка на зимну холодну долівку.

Готова була за всяку ціну не спати більше, та сон її перемиг і знову навистили її сонні марева.

Тепер уже бачила себе в товаристві мужа підчас проходу на даху. Розповіла йому свої сні, а він став собі кпити. Почула знову голос, що кликав: „Піди, поглянь на тих людей, що зібралися на подвірю“.

„Ні досить уже того. Нині я бачила аж надто багато нуждарів.“

В тій хвилині почула, як хтось тричі вдарив сильно у браму, а її муж підійшов до огорожі, щоби поглянути, хто там стукає.

Та ледви нахилився над поручам, як кивнув на неї, щоби підійшла до него,

„Хто це такий там у долі?“, спитав. Вона глянула на подвіря і побачила, що його ціле заповнили їздці з кіньми. Невільники швидко поралися, розпрягаючи ослів і верблюдів. Видко було, що якийсь значний пан приїхав.

Він стояв при входових дверях. Це був високий, поставний, старший уже мушина, широкоплечий, з сумним обличчям.

Спляча зараз пізнала чужинця і промовила до чоловіка: „То цісар Тиберій, що прибув до Єрусалиму. Це певно він“.

„Та й я його пізнаю“, відповів муж і одночасно приложив палець до уст на знак, що слід їм мовчати й наслухувати, що там вдолі говориться.

Вона бачила, як сторож вийшов і спитав чужинця: „Кого шукаєте?“

А подорожний відповів: „Шукаю великого пророка з Назарету, що вдихновений божою чудотворною силою. Цісар Тиберій кличе його, щоб увільнив його зі страшної недуги, на яку досі не найшов лікаря“.

Тоді звернувся цісар до своїх невільників, що ждали на долі в подвірю і дав приказ.

Невільники підійшли до його з повними скриньками дорогоцінностей і цілими міхами золота.

Цісар звернувся тепер до сторожа і промовив: „Все те йому віддам якщо тільки мені pomoже. Тим він обдарує подостатком усіх нуждарів землі“.

Але сторож похилився перед ним ще більше як досі і промовив: Пане, не гнівайся на свого слугу, але твоє бажання нездійсниме“.

Тоді цісар кивнув знову на своїх невільників і кількох з них підбігло, несучи розложену багато мережану одержу, на якій блестів нагрудник із дорогоцінного каміння.

І цісар промовив до невільника: „Бачиш: те, що йому дарую, то панування, власть над Юдеєю. Він стане правити народом як найвищий суддя. Нехай тільки піде за мною й уздоровить Тиберія“.

Але невільник ще глибше поклонився йому до землі, кажучи: „Пане не сила моя тобі помочи!“

Тоді цісар знову кивнув на невільників, і вони піднесли йому велику корону й пурпуровий плащ.

„Бачиш“, сказав він, „така є воля цісаря: він назве його своїм спадкоємцем і віддасть йому владу над світом. Матиме він силу панувати над цілою землею

по волі свого Бога. Нехай тільки простягне свою руку над Тиберієм і уздоровить його!"

Тоді невільник кинувся до ніг цесареві і сказав повним розпуки голосом: „Пане, не можу я тебе послухати. Того, кого ти шукаєш, вже нема на світі. Пилат вбив його.

VIII.

Коли молода жінка проснулася, вже був ясний день, а її невільниці вже ждали з уборами.

Підчас одягання вона усе мовчала аж накінець тільки запитала невільницю, що їй порядкувала волосся, чи спить ще, її чоловік. Тоді й довідалася, що його покликано на суд над одним злочинцем.

„Я хотіла з ним поговорити“ сказала молода жінка,

„Пані, це здається неможливо буде підчас самого слідства“ відповіла невільниця. „Ми сповістимо тебе, як він тільки скінчить суд“.

Вона цілком замовкла, аж поки її не одягнули. „Чи ви що чували про пророка з Назарету?“, спитала на кінець.

„Пророк з Назарету то юдейський чудотворець“, відповіла зараз одна з невільниць.

„Дивна річ одначе, володарко, що ти про такі річи саме нині питаєш“, сказала друга невільниця. „Це його вла-

сне привели тут на переслухання до намісника.

Вона чим боржій веліла невільниці розвідатися, про що його обжаловують. Невільниця повернула небавом, сповіщаючи її: „Вони обжаловують його, що хоче стати королем над цим краєм і взивають намісника, щоби велів розпнати його на хресті“.

Коли жінка намісника почула таке налякалася дуже. „Треба чимскорше бігти до чоловіка“, сказала до себе, „інакше тут скоїться велике нещастя“.

А коли невільниці ще раз заявили їй, що це неможливе, вона задріжала, плачучи. Невільниці стали її успокоювати, а одна з них промовила: „Якщо ти хочеш переслати намісникові яку записку, то я занесу її до него“.

Вона чимскорше вхопила рильце і написала кілька слів на восковій таблиці. Невільниця понесла її до Пилата.

Та через цілий день не довелося їй стрінути його, бо коли спекався жидів, що повели засудженого на смерть, надійшла обідня пора, а тоді прийшло до нього в гостину кількох визначних Римлян, що саме тоді пробували в Єрусалимі. Це був командант військ і оден молодий учитель вимови та ще кількох інших.

Обід минув не в веселому настрою, бо господиня сиділа цілий час німа і

пригноблена і цілком не мішалася до розмови.

Коли гості питали її, чи не хвора вона часом, вона з усмішкою розповіла намісникові про лист, який вислала була рано до його. Він став їй на це дорікати, що була на стільки наївною і вірила, що він, римський намісник буде покладатися у своїх осудах на її сни.

Вонаж відповіла йому тихо й сумно: „О, це певно не був сон, а осторога від богів. Ти повинен був дати жити цьому чоловікові ще хоч оден день“.

Всі помітили, що вона була поважно засумована. Ніщо не було в силі її вже потішити, хоч як гості намагалися розвіяти її сумовитий настрій веселою балачкою.

Несподівано оден з гостей піднісся зчудований. „Що це? — промовив він. — Невже ми справді тут так довго просиділи, що на дворі вже смеркає?“

Всі справді помітили, що на дворі стало вже поволі смеркати. Дивно одначе було глядіти, як серед пестрої гри красок ціле оточення згодом сіріло і ставало темним.

Та згодом світло зчезало так скоро, що приявні вже не відрізняли виразно власних черт лица одно у другого. „Ми дійсно виглядаємо мов мерці“, промовив молодий бесідник вже не без жаху. „Об-

лича наші сіріють, а наші уста почорніли“.

Пітьма змагалася чимраз то дужче і молода жінка страшно налякалася. „Так друже“, промовила вона вкінці, „може тепер щойно пізнаєш, що безсмертні остерігають тебе? Це вони так гніваються, що ти засудив на смерть святого, невинного чоловіка. Мені здається, що якби ще й тепер його щойно розпинали, то він не вмере. Кажи його зняти з хреста, поки ще пора! Я власними своїми руками обітру його рани. Дозволь йому наново зажити“.

Але Пилат промовив, сміючися: „Справді це якийсь божий знак. Та у всякому разі не затратило сонце свого ясного блиску тому, що засуджено на смерть якогось ложного жидівського учителя. Далеко важніші події навістять нашу країну. Хто зна, як довго ще старий Тиберій———“.

Він не докінчив, бо темнота стала така глибока, що не можна було доглянути пугаря від вина на столі. І скоро дав наказ Пилат слугам, щоби принесли кілька лямп.

Та серед світла помітив він по виразі облич гостей, що вони попали в жалливий якийсь настрій.

„Бачиш“, сказав він лихий уже трохи до своєї жінки, „тобі дійсно вдалося своїми снама прогнати бадьорий настрій від нашого стола. Та коли вже воно так

зложилося, що ти нині невсилі про ніщо інше думати, то лучше розкажи нам, що тобі снилося. Скажи нам, а ми вже розберемо значіння снів“.

На це була проготовлена молода жінка. І коли стала розповідати свої сні оден по другому, лиця гостей ставали чимраз то більше поважні. Вони забули вже про напитки, а їхні облича похнюпились. Оден тільки намісник був веселий, називаючи всі ті сонні марева марницею.

Але коли вона скінчила говорити, молодий бесідник був глибоко зворушений. „Справді“ промовив він, „це не тільки сон. Бо сьогодні бачив я вправді не самого цісаря, але стару його приятельку Фавстину, що приїхала сюди до міста. Дивує мене тільки, що вона досі не загостила до вас.“

„І в дійсности поширяється між людьми вістка, що цісар захворів страшною недугою“, промовив командант. „Мені здається навіть, що сон твоєї жінки це палець божий, осторога від богів“.

„В тому нема нічого неймовірного, що Тиберій вислав посла до пророка, щоби його закликати до себе“, притакнув йому молодий ретор.

Командант звернувся поважно до Пилата: „Якщо цісареві прийшло дійсно на думку покликати цього чудотворця до себе, то хто зна, чи не ліпше булоб“

для тебе і для нас, якби він остався в живих“.

Пилат відповів йому на-пів з гнівом: „Що то ви серед темноти дітьми поставали, чи що? Думавби хто, що поробилися ворожбитами чи пророками“.

Але сотник не переставав таки вговорювати його: „Хто зна, чи не лучше булоби для тебе, вратувати життя цьому чоловікові і чимскорше вислати післанця з наказом здёржати виконання засуду.“

„Ви хочете хіба виставити мене на глум“, промовив намісник. „Скажіть самі якби це порядок виглядав, якби сам намісник милосердився над злочинцями тому тільки, що його жінка мала лихий сон“?

„Алеж це правда, а не сон, що я бачив Фавстину тут у Єрусалимі“, промовив молодий ретор.

„Я сам беруся відвічати за цей вчинок перед цісарем“, промовив Пилат. „Він сам переконається, що цей ворохобник, що дозволив себе зневажити моїм наємникам, не мав сили ні спромоги допомогти в чим-небудь цісареві“.

Та не встиг Пилат докінчити ще своїх слів, як несподівано затрясся цілий його дім, від страшного грому і як земля ціла задріжала у своїх основах. Палата намісника лишилася ціла й ненарушена, але одночасно зі всіх сторін дався чути гук і тріскіт падаючих домів.

Сильним голосом, на скільки йому стало сили, закликав Пилат невільника.

„Біжи чимскорше на місце страчення і передай наказ щоби зняти зараз з хреста пророка з Назарету“!

Невільник побіг що сил туди. Товариство ціле перейшло затривожене з їдальні до перістилю, щоби бути на вільному воздуху на випадок, якби повторилося трясення землі. Мовчки очікували всі стривожені повороту невільника.

Він вернув невдовзі цілий задиханий від бігу.

„Ти ще застав його в живих?“, спитав Пилат.

„Пане, він помер саме в ту хвилину, як затряслася земля“.

Не встиг він цього промовити, як почулося кілька сильних ударів у браму. Усі здригнулися, немов з жаху, що землетрясення повторяється.

Небавом явився невільник.

„То Фавстина і Сульпіцій, свояки цісаря“, промовив він. „Вони прибули сюди, щоби ти їм поміг найти пророка з Назарету“.

Почувся легкий говір і кроки в перістилі. Коли намісник оглянувся, помітив, що його приятелі відступили від него, як від того, котрого стрінуло нещастя.

ІХ.

Стара Фавстина прибула вже до Капреї і була власне у цісаря. Оповіла

йому цілу свою історію, а він, дивна річ, навіть не глянув ні разу на неї з цікавості до оповідання. За час її неприязності недуга цісаря страшно змоглася, а Фавстина погадала собі тільки: „Колиб така ласка божа, то волілаби я радше умерти, як цьому бідному мученикові відбирати останню надію“.

З подиву одначе не могла зійти, що Тиберій так легкодушно слухав її оповідання. Коли йому сказала, що найбільшого чудотворця розпнято саме в той день, як вона прибула до Єрусалиму і як легко могла його вратувати, розплакалася з жалю. А Тиберій сказав тільки: „І ти дійно береш собі цю справу так дуже до серця? Ой, Фавстино, тиж ціле своє життя в Римі не тратила віри в чарівників і чудотворців ще по звичаю, як із сабінських гор“.

Фавстина тепер щойно помітила, що Тиберій не надіявся помочі від пророка з Назарету.

„А чомуж ти казав мені вибиратися в той далекий край, коли подорож ціла видавалася тобі безцільною?“.

„Ти мій одинокий друг“, промовив цісар. „Чомуж я мав відмовити твому проханню, коли я був у спроможі тобі це вчинити?“.

Ала Фавстина не дала зловити себе на ці слова цісаря.

„Бачиш, це твої давні хитрощі“, промовила вона. „Це власне те, чого я

найбільше в тобі не можу стерпіти“.

„Тиж могла до мене не вернути“, відповів Тиберій. „Ти могла лишитися в своїх горах“.

Здавалося, що в тій хвилині вони обоє знову посперечаються, але гнів Фавстини проминув згодом. Минули ті часи, коли вона могла поважно сперечатися з цісарем. Вона й принизила свій голос. Але не могла здержатися від того, щоби його не переконувати.

„Цей чоловік був дійсно пророком“ - промовила з вірою. „Я бачила його коли його очі стрінулися з моїм поглядом, я чула, що це Бог. Я майже божеволіла на згадку, що його ведуть на смерть“.

„Добре, що ти дозволила йому вмерти“, сказав Тиберій. „Він був зрадником держави і бунтівником“.

Фавстина була вже готова знову пасти в люті.

„Я говорила з кількома його товаришами в Єрусалимі“, промовила вона. „Він не злочинець“.

„Хочби й він не був злочинцем, то певно не був ліпшим від інших“ сказав цісар від нехочу. „Чи є який чоловік, що не заслуживби собі тисячу разів на кару смерті?“

Але ті слова цісаря приневолили Фавстину до одного кроку, на котрий вона досі не могла зважитися. „Я покажу тобі пробу його сили“, сказала вона.

„Перше ще сказала я тобі, що накрила була його лице своєю хустиною. Оце й вона, та сама хустина. Глянь на неї“.

Вона розпростерла платок перед цісарем, і він побачив на ньому відбитий тінистий зарис людського обличчя.

Голос Фавстини дрожав зі зворушення, коли говорила: „Цей чоловік бачив, що я його любила. Я й досі не знаю одначе, якою силою лишився мені в душі його страдаючий вигляд. І я все плачу, скільки разів гляну на цей образ“.

Цісар нахилився, придивляючися образові, вимальованому кровю й сльозами. Так наглядно видко було на ньому обличчя. Він бачив краплі крові на чолі, колючий терневий вінець, волосся засохле від крові, уста дріжачі від болю.

Він нахилився щораз більше до образу. І все яснішим видавалося йому лице терплячого. Між тінистими рисочками він доглянув очі, що живуче блестіли. Говорили йому про страшне терпіння, та одночасно вказували йому на чистоту, святість, якої він не бачив ніколи.

Він приляг на лавці і цілий поживав образ очима. „Це чоловік?“ питав уже тихим голосом. „Чи це дійсно чоловік?“

І знову втихомирився, оглядаючи образ. Сльози ринули йому з очей. „Я жальую твоєї смерти, невідомий“, шепотів тихо.

„Фавстино“, кликнув вкінці, „як ти могла допустити, щоби він вмер? Він спас мене“. І знову став придивлятися образу.

„Чоловіче“, промовив по хвилині, „якщо ти мене не вратуєш, то все таки я пімщуся за тебе. Тяжко наложу я свою руку на тих, що тебе мені видерли“.

Знову мовчав, а потім вже зісунувся на долівку і вклякнун перед образом.

„Ти чоловік“, промовив. „Ти той, якого я не надіявся бачити“. І він вказав на себе, на своє знищене лице і покервавлені руки. „Я і всі інші, то дикі звірюки й потвори, але ти—чоловік“.

Він схилив свою голову низько перед образом аж до землі. „Змиლოსердися наді мною, невідомий!“ промовив, а сльози його росили каміння.

„Якби ти був у живих остався, твій оден погляд вратувавби мене“.

Бідна Фавстина налякалася свого вчинку. Жалувала, що показала цісареві цей образ. Лякалася, що біль його ще збільшиться, коли гляне на лице мученика.

З жаху вона вхопила чимскорше образ зперед очей цісаря.

Цісар повів дивним зором довкола себе. Сталося диво-чудо: черти його лица змінилося цілком; цісар виглядав здоров як перед своєю недугою. Здавалося, що джерело цеї недуги крилося

в ненависті і зlobі цiсаря до людей;
в цiй хвилині вони щезли, бо їх місце
заняли в його серці любов і милосердя.

* * *

На другий день вислав Тиберій трьох
пiсланцiв.

Оден пiшов до Риму з наказом, що
сенат має розпочати слiдство, як намі-
тник Палестини виконує свiй уряд. Якщо б
мало вийти на яв, що він угнітає народ
і смертю карає невинних, ждала його
строга кара.

Другий пiсланець був висланий до
винаря і його жінки з подякою і наго-
родою для них. І коли обоє молоді ви-
слухали оповiдання пiсланця, плакали
з радості, а перший промовив чоловік:
„А я все думав про те, що так булоби
сталося, якби вони оба стрiнулися“. На
це вiдповiла жінка: „Инакше й не могло
бути“.

Монкевич: Слідами новітніх Запорожців
(спомини з 1918 р. — 208 ст. + 15 іл.).

Монкевич: Чорні Запорожці (спомини
з 1919-20 рр. — 170 стор. + 14 ілюстр.).

Оркзай: Багряний цвіт, 2 томи (324 ст.).

Ценевич: Злощасний самоцвіт (224 ст.).

Єж Т. Т.: В ярмі султана (2. т., друкується).

ІНШІ ПОВІСТІ Й ОПОВІДАННЯ: Ціна

Бохенський: Тайна червоного   зол.
посольства (друкується).

Гомзия: Прокляті часи 0:50

Делле Градіє: Два вороги. 0:50

Єргензен: Притчі . . . . . 1:—

Кердуд: З тавром убийника . . . . . 4:—

Курдидик: Ясні вогні 0:50

Лягерлеф: Різдвяні рожі 0:50

„ Хустина Вероніки. . . . . 1:—

Матісен: Зачарований годинник. 0:50

Полянч: Перша ніч 0:50

Филипчак: Сила волі. 4:50

Честертен: Знак зломаного меча 0:50

КНИЖКИ РІЖНОГО ЗМІСТУ:

А. Б.: Більшовики й селянство 0:50

„ Більшовики й релігія 0:50

„ Мученицьке Мехіко 0:50

Бензен: Парадокси католицизму . . . . . 4:—

Бодревич: Стежечка в рай (маєве
набоженство) . . . . . 3:—

Бохенський: Срібні тіни (про кіно
й фільму) . . . . . 3:—

Ваєльмів: Де Бога нема (драма, 1 дія) 1:—

„ Жених з міста (ком., 1 дія). 1:—

Вільна школа 0:50

В. Я.: У невидимій сiтi (хто панує над свiтом)	0:50
Голубець: Галицьке малярство . . .	3'—
Западник: Св. Кирило й Методiй, апостоли церковного зєднання .	1:50
Кабаровська: Тарас пастушок (песа для дiтей)	0:50
Жарiєнко: Ради для нежонатих . . .	0:50
Мацелюх: Де нам шукати Бога. . .	1:50
Ростан: Самарянка (драма)	1:50
Яценкiв: Нове джерело багатства— шовкiвництво	1'—

та багато інших книжок.

Цiнники шлемо даром.

Усi тi видання дiстануть члени кооперативи „Добра Книжка“ (котрi вплатають вписове 5 зол. i повний удiл 25 зол.) за половину цiни! Є се чистий iнтерес для них (ось примiром: вичисленi тут видання кооперативи коштують для нечленiв 85 золотих, а члени платять за них тiльки 42.50 зол., отже мають уже 42.50 зол. зарiбку на тих 50 зол., що їх заплатили за вписове й удiл; крiм того мають iще сталого удiлу 25 зол., котрим можуть розпоряджати пiсля приписiв статута кооперативи). Для того кождий мудрий та чесний чоловiк, що любить книжку й культуру, не пожалiє грошей i вступить як член до кооперативи:

**Видавничий Iнститут „Добра Книжка“
Львiв, ул. Содова 4.**

Листи i грошi адресувати так: „ДОБРА КНИЖКА“
Львiв — Lwów, p. skr. 11.

Видає й за редакцiю вiдповiдає Олександр Мох